

„Иновативно училище за инвестиране в бъдещето чрез Проектно-базирано обучение със STEM елементи в природните науки, математиката и специалната професионална подготовка в направление здравеопазване“

ПРОЕКТ ЗА

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ХИМИЯ И ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА XII клас ФУЧ

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Модулът *Химия на органичните вещества* е част от профилираната подготовка на учениците по *химия и опазване на околната среда ФУЧ* във втория гимназиален етап на средното образование. Структурата и съдържанието на програмата включват: класификация на органичните съединения според различни качествени и количествени признаци; изясняване структурата на органичните съединения в съответствие със строежа на въглеродния атом и хибридно му състояние; изясняване връзката между структурата и свойствата на съединенията, съдържащи различни функционални групи.

Тематично учебното съдържание е структурирано по класове органични съединения като са включени както общи теми, свързани с класификацията, структурата, изомерията и номенклатурата, така и теми, свързани със специфичните химични свойства, обусловени от наличието на конкретна функционална група. Програмата е насочена към използване на съвременните теории за химичната връзка и за строежа на органичните съединения при описание на функционалните групи и молекулите като цяло. Поставен е акцент и върху приложението на органичните вещества в бита и промишлеността и влиянието им върху околната среда и човека.

Очакваните резултати от модула *Химия на органичните вещества* насочват обучението на учениците към:

- задълбочаване и разширяване на знанията за строежа и свойствата на органичните съединения, тяхното

значение, приложение в практиката, въздействието им върху околната среда и здравето на човека;

- усъвършенстване на уменията за решаване на практически задачи, свързани с приложението на органичните съединения в промишлеността и в бита на хората; усъвършенстване на експерименталните умения на учениците за доказване, различаване и получаване на органични съединения в лабораторни условия; усъвършенстване на уменията на учениците за извличане на информация от различни източници и представяне на информация под различна форма, провеждане на дискусии и работа в екип;
- обогатяване на ценностната система на учениците, насочена към здравословен начин на живот, разумно използване на природните ресурси за удовлетворяване на материални и енергийни потребности и преодоляване на екологични проблеми, породени от употребата на органичните съединения.

Модулът *Методи за контрол и анализ на веществата* е част от профилираната подготовка на учениците по химия и опазване на околната среда ФУЧ във втория гимназиален етап на средното образование. В програмата са включени знания за основните принципи на качествения и количествения анализ на веществата. Предвидено е запознаване с възможностите на най-важните инструментални методи, намиращи приложение в съвременната практика на химичния анализ. Важен акцент в учебната програма е поставен върху експерименталната работа, решаването на практически задачи в областта на химичния анализ и проблемите, свързани с опазване на околната среда и здравето на хората.

Учебното съдържание и очакваните резултати в модула насочват обучението на учениците към:

- усвояване на знания за: основните методи и принципи за разделяне на смеси от вещества (хроматография, екстракция, адсорбция); строежа и значението на координационните (комплексните) съединения; изискванията, свързани с качествения и количествения анализ на неорганични и органични вещества; класификацията, основните принципи и области на приложение на инструменталните методи за анализ;

- усъвършенстване и обогатяване на умения за извършване на специфични за аналитичната химия експерименти, за анализ на веществата; решаване на практически задачи, насочени към опазването на околната среда; интерпретиране на данни от експерименти; формулиране на изводи и вземане на решения за конкретни случаи и ситуации;
- формиране на отношение на учениците към природните науки и оценяване на необходимостта от провеждане на научни изследвания, свързани с контрола и опазването на околната среда и здравето на хората.

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Теми	Компетентности като очаквани резултати по теми	Нови понятия
Модул 1. Химия на органичните вещества		
1. Пространствен строеж на органичните съединения 1.1. Структурна теория 1.2. Стереохимични представи 1.3. Изомерия	Описва същността на структурната теория. Обяснява химичните връзки и геометрията на молекулите на органичните съединения въз основа на представите за хибридизация на атомните орбитали. Интерпретира данни, прави изводи и заключения за дължината, полярността и енергията на ковалентните връзки С–С и С–Н в органичните съединения. Описва факторите, които влияят върху цялостното разпределение на електронната плътност в молекулите на органичните съединения (индукционен и мезомерен ефект). Разграничава по структурна формула конституционни изомери (верижни, позиционни и функционални).	• функционални изомери
2. Въглеводороди	Класифицира въглеводородите по различни признаци.	• Циклоалкани

2.1.Алкани и циклоалкани 2.2.Алкени 2.3. Алкини 2.4. Арени	Назовава по молекулна формула представители на хомоложните редове на алкани, алкени, алкини, съдържащи до 10 въглеродни атома. Съставя по дадени наименования (по IUPAC) структурни формули на въглеводороди, съдържащи до 10 въглеродни атома. Разпознава по структурна или молекулна формула алкани и циклоалкани, алкени и циклоалкени. Разграничава представители на различни хомоложни редове с една и съща молекулна формула — алкени и циклоалкани. Съставя структурни и молекулни формули на въглеводороди въз основа на експериментални данни. Изразява със структурни формули възможните конституционни и пространствени изомери на алкени и алкини, съдържащи до 6 въглеродни атома. Представя със структурни формули и наименува конституционни изомери на диалкилбензени (орто-, мета-, пара-). Определя хибридно състояние на въглеродните атоми във въглеводороди. Обяснява образуването на σ- и π-връзки в молекулата на въглеводороди. Сравнява σ- и π-връзки в дадена молекула по дължина, валентни ъгли, здравина. Сравнява стабилността на карбениеви йони и радикали с различна структура (първични, вторични и третични). Описва словесно електронната делокализация в бензеновото ядро. Описва словесно и представя по подходящ начин електронните ефекти на метиловия радикал в молекулата на толуен. Интерпретира таблични и графични данни за физични свойства на	• Циклоалкени • Радикал • Стереоизомери • π-диастереомери • нитриране • сулфониране • термичен каталитичен крекинг • карбениев йон

	въгледороди с права въглеродна верига от хомоложните редове на алкани, алкени и алкини. Обяснява участието на въгледородите в заместителни и присъединителни реакции с техния строеж. Изразява с химични уравнения взаимодействието на алканите с халогени (хлор и бром). Прогнозира хода на взаимодействието на алкани с разклонена верига с халогени. Изразява с химични уравнения основните етапи на верижно-радикаловото заместване при метан – инициране, развитие и прекратяване на процеса.	
3. Органични съединения, съдържащи различна функционална група 3.1. Халогенопроизводни 3.2. Алкохоли и феноли 3.3. Карбонилни съединения 3.4. Карбоксилни киселини 3.4.1. Производни на карбоксилните киселини 3.4.2. Карбоксилни киселини, съдържащи и	Класифицира халогенопроизводните на въгледородите според вида на халогена, вида на въгледородния остатък и броя на халогенните атоми. Наименува съгласно правилата на IUPAC халогенопроизводни на въгледородите по дадена структурна формула и обратно. Назовава с тривиални наименования халогенопроизводни с практическо значение: хлороформ, фреон 12, винилхлорид, алилхлорид. Изразява със структурни формули верижни и позиционни изомери и със стереоформули енантиомери на халогенопроизводни, съдържащи до 6 въглеродни атома. Разграничава верижни, позиционни и пространствени изомери на халогенопроизводните. Свързва структурата, молекулната маса и вида на халогена при халогенопроизводните с физичните им свойства, като използва таблично или графично представени данни.	• елиминирани • енантиомери • поликондензация • алкоксид • феноксид • карбоксилатен йон • анхидрид • ацилхалогенид • амид

друга функционална група 3.5. Амини	Изразява с химични уравнения реакции на монохалогенопроизводни с воден разтвор на алкална основа, с амоняк или амини, с алкален цианид, с натриеви ацетилениди. Изразява с химични уравнения реакции на елиминирание на халогеноводород от моно- и дихалогеноалкани и предсказва посоката на процеса в зависимост от структурата на получаващия се продукт при елиминирание на халогеноводород от вторични и третични монохалогенопроизводни. Изразява с химични уравнения реакциите на електрофилно заместване при халогеноарени (хлоробензен, бромобензен) и коментира ефекта на ориентиране при въвеждане на втори заместител в молекулата. Изразява с химични уравнения основни лабораторни методи за получаване на халогенопроизводни на въглеводородите (взаимодействие на ненаситени въглеводороди с халоген или халогеноводород, взаимодействие на етанол с бромоводород). Оценява приложения на халогенопроизводни на въглеводородите в промишлеността и бита на хората. Анализира информация за екологични и здравни проблеми, свързани с използването на халогенопроизводни при производство на пластмаси. Доказва чрез качествени реакции наличието на халоген в халогеноалкани. Класифицира алкохоли и феноли според вида на въглеродния атом, при който е свързана хидроксилната група; вида на въглеводородния остатък и броя на хидроксилните групи. Наименува съгласно правилата на IUPAC алкохоли и феноли по дадена структурна формула и обратно. Наименува с тривиални наименования хидроксилни производни с	

	практическо значение — етиленгликол, глицерол, бензилов алкохол. Изразява със структурни формули възможни верижни и позиционни изомери и с Фишерови стереоформули енантиомери на алкохоли. Разграничава по дадени структурни формули изомери на алкохоли и феноли. Свързва структурата и молекулната маса на алкохолите и фенолите с физичните им свойства, като използва таблични или графични данни. Коментира възможностите за образуване на водородна връзка при алкохолите и фенолите и отражението на това свойство върху физичните им свойства. Сравнява киселинно-основните свойства на алкохолите и фенолите и изразява с химични уравнения дисоциацията на феноли във воден разтвор. Изразява с химични уравнения взаимодействието на алкохолите и фенолите с алкални метали и с техни хидроксиди. Изразява с химични уравнения реакциите на –ОН групата в алкохолите с халогеноводород, естерификация с неорганични киселини – азотна и сярна, дехидратация и окисление на първични и вторични алкохоли. Коментира ефекта на активиране и ориентиране при въвеждане на бромни заместители в ароматното ядро при фенол. Анализира текстове от различни информационни източници във връзка с физиологичното действие и употребата на метанол, етанол, 1,2-етандиол (антифриз), глицерол, нитроглицерин (експлозив, сърдечно лекарство), фенол. Планира и извършва химичен експеримент за разграничаване на едновалентни и многовалентни алкохоли чрез качествени реакции.	

	Класифицира карбонилни съединения според функционалната група и вида на въглеродородните остатъци. Наименува съгласно правилата на IUPAC мастни и ароматни алдехиди и кетони по дадена структурна формула и обратно. Използва тривиални наименования на карбонилни съединения, познати от практиката – формалдехид, ацеталдехид, ацетон, бензалдехид. Разграничава алдехидите и кетоните като конституционни (функционални) изомери. Изразява с химични уравнения характерни свойства на алдехиди и кетони – присъединяване към карбонилната група на циановодород, окисление на алдехиди (до карбоксилни киселини): редукция (до алкохоли) и реакции, засягащи въглеродородния остатък (халогениране). Планира и извършва експерименти за различаване на алдехиди и кетони. Разпознава и класифицира мастни и ароматни карбоксилни киселини. Наименува съгласно правилата на IUPAC мастни и ароматни карбоксилни киселини по дадена структурна формула и обратно. Наименува с тривиални наименования карбоксилни киселини с практическо значение – оцетна, бензоена, палмитинова, стеаринова, олеинова. Изразява със структурни формули възможни верижни и позиционни изомери, енантиомери и π-диастереомери на карбоксилните киселини. Изразява с химични уравнения взаимодействията на карбоксилни киселини с активни метали, основни оксиди, основни хидроксили и соли на по-слаби киселини.	

	Изразява с химични уравнения реакции, свързани с карбоксилната група: взаимодействие с първични и вторични алкохоли (естерификация), дехидратация до анхидрид, взаимодействие с фосфорни халогениди, с амоняк и амини. Изразява с химични уравнения реакции, засягащи въглеводородния остатък в карбоксилни киселини – получаване на α-халогенкарбоксилни киселини. Изразява с химични уравнения заместителни реакции при ароматните карбоксилни киселини (халогениране). Описва биологичното значение на дълговерижните наситени и ненаситени мастни карбоксилни киселини. Описва оцетнокиселата ферментация като метод за получаване на оцетна киселина. Описва приложения на карбоксилните киселини в бита на хората. Класифицира производните на мастни и ароматни карбоксилни киселини – соли, ацилхалогениди, анхидриди, естери, амиди и нитрили. Наименува съгласно правилата на IUPAC производни на мастни и ароматни карбоксилни киселини по дадена структурна формула и обратно. Изразява с химични уравнения характерните свойства на производните на карбоксилните киселини – хидролиза, алкохолиза, аминолиза. Изразява с химични уравнения осапунването на естерите и в частност на мазнините. Наименува съгласно правилата на IUPAC мастни и ароматни заместени карбоксилни киселини по дадена структурна формула и	

	обратно. Назовава с тривиални наименования заместени карбоксилни киселини с биологично и практическо значение – млечна, салицилова, лимонена, винена, оксалова. Коментира влиянието на допълнителната функционална група върху киселинността на карбоксилните киселини. Изразява с химични уравнения характерни свойства на заместените мастни карбоксилни киселини – киселинни свойства, реакции на заместване (халоген с аминогрупа), реакции на елиминиране (дехидратация при 3- хидроксикарбоксилните киселини). Изразява с химични уравнения взаимодействия на салицилова киселина с алкохол в кисела среда и с оцетен анхидрид (промишлен метод за получаване на аспирин). Изразява с химични уравнения превръщане от вида: пропанова киселина 2-хлоропропанова киселина , 2-аминопропанова киселина. Анализира данни от различни информационни източници и представя приложения в промишлеността и бита на типични представители на заместените карбоксилни киселини. Планира експеримент за различаване на фенол, бензоена киселина и салицилова киселина. Класифицира амините според вида на въглеродородните остатъци и според степента на заместване на азотния атом. Наименува съгласно правилата на IUPAC мастни и ароматни амини по дадена структурна формула и обратно. Сравнява основните свойства на алкиламини (първични, вторични, третични) и анилин. Изразява с химични уравнения заместителни реакции на амини с	

	халогеноалкани. Анализира данни от различни източници за приложението на анилина като суровина при производството на багрила и лекарствени препарати. Описва екологичните и здравните проблеми, свързани с приложението на амини. Коментира експерименти за влиянието на рН върху разтворимостта на амините във вода.	
4- Природни органични съединения 4.1. Аминокиселини и белтъци 4.2. Въглехидрати 4.3. Мазнини. Сапуни. Синтетични миещи вещества 4.4. Витамини	Класифицира мастни аминокарбоксилни киселини в зависимост от взаимното разположение на двете функционални групи – α- и β-аминокиселини. Наименува съгласно правилата на IUPAC мастни аминокарбоксилни киселини по дадена структурна формула и обратно. Използва тривиалните наименования на някои протеиногенни аминокиселини. Изобразява с Фишерови стереоформули конфигурацията на протеиногенните α-аминокиселини. Описва първична, вторична, третична и четвъртична структура на белтъците. Свързва структурата на аминокарбоксилните киселини с физичните им свойства, като използва таблични и графични данни. Обяснява киселинно-основните свойства на α-аминокиселините с взаимното влияние на функционалните групи. Описва отнасянето на α-аминокиселините в разтвор с различно рН и дефинира понятията изоелектрична точка и биполярен йон. Изразява с химични уравнения характерни свойства на α-аминокарбоксилните киселини (взаимодействие с Na, NaOH, HCl, ROH). Изразява структурата на ди- и трипептиди, получени от еднакви или	• пептидна връзка • биполярен йон • изоелектрична точка • ксантопротеинова реакция • биуретова реакция алдоза, кетоза

	различни α-аминокиселини. Анализира текстове за биологичното значение на α-аминокарбоксилните киселини. Проучва и анализира информация за наличието на аминокиселини в храни и хранителни добавки. Доказва експериментално наличието на аминокарбоксилни киселини и белтъци в хранителни продукти — ксантопротеинова и биуретова реакции. Планира и извършва експерименти, свързани с денатурация и коагулация на белтъци. Класифицира монозахариди по броя на въглеродните атоми и вида на функционалните групи. Класифицира въглехидрати по броя на монозахаридните остатъци в молекулата. Наименува съгласно правилата на IUPAC моно- и дизахариди по дадена структурна формула и обратно. Изобразява ациклични и пръстенни форми на монозахаридите чрез съответните стереоформули (проекционни формули на Фишер и формули на Хауърд). Различава α- и β-свързване, 1,2-, 1,4- и 1,6-свързване. Изразява с химични уравнения реакциите на монозахариди в отворена форма (окисление и редукция, присъединяване на циановодород) и в циклична форма (получаване на естери). Сравнява нишесте и целулоза по структура и свойства. Описва разпространението и приложението на целулозата и нишестето в бита и в промишлеността. Проучва и анализира информация за използването на въглехидратите	

	като съставна част на храните и като хранителни добавки. Обсъжда екологични проблеми при производството на хартия и коментира необходимостта от рециклирането ѝ. Планира експеримент за различаване строежа на глюкоза и фруктоза. Извършва експерименти за качествено доказване на въглехидрати в храни и напитки. Описва състава, строежа и физичните свойства на мазнините (наситени и ненаситени). Изразява с химични уравнения свойства на мазнините (осапунване, преестерификация, хидриране). Свързва свойствата на мазнините със значението и практическото им приложение. Обяснява хидролизата на ди- и полизахариди, естери, мазнини и белтъци. Проучва и анализира информация за биологичното значение на ω-3 и ω-6 мастни карбоксилни киселини. Сравнява по състав, строеж и измивно действие сапуни и синтетични миещи вещества (СМВ). Описва здравни и екологични проблеми, свързани с използването на сапуни и СМВ. Изследва експериментално свойства на сапуни и СМВ. Свързва структурата на витамин С, витамин А и витамин D с разтворимостта им във вода и в органични разтворители. Описва биологичното значение на витамините за живите организми. Доказва експериментално наличието на витамин С в напитки. Проучва и анализира информация за значението и използването на витамините и здравните проблеми, породени от недостига им и от прекомерната им употреба.	

5. Полимерни материали – пластмаси, каучук и влакна 5.1. Пластмаси 5.2. Природен и синтетичен каучук 5.3. Химични влакна	Описва и сравнява процеси на полимеризация и поликондензация. Описва състава на полимери – полиетилен, полипропилен, полистирен, поливинилхлорид, полиакрилонитрил, полиметил-метакрилат, полиамиди. Коментира екологични проблеми, свързани с използването на пластмаси. Аргументира необходимостта от разделно събиране на пластмаси. Извлича и представя информация от различни източници за приложението на пластмасите в съвременната промишленост и бита на хората. Описва основните процедури при добиване на естествения каучук. Проучва и представя информация от различни източници за приложението на каучука и каучуковите изделия в съвременната промишленост и бита на хората. Класифицира влакната като природни, изкуствени и синтетични. Сравнява свойствата на различни видове влакна. Свързва свойствата на влакната с приложението им в съвременния живот. Извлича и представя информация от различни източници за приложението на химичните влакна в текстилната промишленост и за хигиенните и топлоизолационните им свойства.	
Модул 2. Методи за контрол и анализ на веществата		
1. Основни методи и принципи на съвременната аналитична химия	Аргументира необходимостта от изследване на веществата и осъществяване на контрол върху тях. Описва целите на качествения и количествения анализ на веществата. Класифицира използваните методи за анализ като химични и инструментални.	• качествен анализ • количествен анализ • макро-, полумикро- и микроанализ • основен компонент

1.1. Класификация на методите за анализ на веществата 1.2. Методи за вземане и подготовка на проби за анализ 1.3. Методи за разделяне на вещества	Класифицира методите за анализ според големината на пробата и според количеството на определяемия компонент в нея. Изброява принципите, които се спазват при вземане на газови (въздух), течни (води) и твърди (почви) проби. Предлага начини за вземане на проби от конкретен обект за анализ и начини за правилното им съхраняване до провеждането на анализа. Обяснява необходимостта от разделяне и пречистване на веществата. Описва материали, пособия и процеси за разделяне на веществата – утаяване, разтваряне, екстракция, дестилация, адсорбция и абсорбция. Описва същността на процеса екстракция. Дава примери за приложението на екстракцията за извличане на масла и на токсични вещества от отпадни води. Описва принципите и приложимостта на хроматографските методи. Планира и извършва експерименти за разделяне на смеси от вещества чрез хартиена или тънкослойна хроматография. Планира и извършва експерименти за разделяне на смеси от вещества чрез екстракция и дестилация.	• примес • следи • екстракция • адсорбция • абсорбция • хроматографски методи • неподвижна фаза • подвижна фаза
2. Качествен химичен анализ 2.1. Координационни (комплексни) съединения 2.2. Разтворимост на веществата. Произведение на разтворимост 2.3. Откриване на катиони и аниони	Разпознава координационни (комплексни) съединения по означени процеси на дисоциацията им. Сравнява стабилността на комплексите чрез стойностите на стабилитетните им константи. Илюстрира с примери значението на някои координационни съединения за практиката и за биологичните системи. Планира и извършва експерименти за получаване на координационни съединения. Установява експериментално влиянието на различни фактори върху разтворимостта на утайки – температура, киселинност, общи йони,	• граница на откриване • пределно допустима концентрация (ПДК) • стандарт за качество на околната среда (СКОС) • специфични и селективни реакции

2.4. Откриване на функционални групи в органични съединения	комплексообразуване. Прилага знания за произведението на разтворимост при оценка и сравняване на разтворимостта на веществата. Пресмята разтворимостта на веществата по данни за произведение на разтворимост и обратно. Прогнозира възможността за образуване на утайка при дадена концентрация на йоните в разтвора, като използва произведението на разтворимост. Използва произведението на разтворимост, за да прецени последователността на утаяване на две утайки или за превръщане на една утайка в друга. Обяснява основните изисквания към качествените реакции. Разпознава експериментално по оцветяването на пламъка съединения на литий, натрий, калий, калций, стронций, барий. Описва словесно принципите за анализ на катиони и аниони в разтвор. Описва аналитичната систематика на катиони и аниони. Изразява словесно или с химични уравнения качествени реакции за откриване на катиони и аниони в разтвор. Извършва качествени реакции за доказване на катиони: Ag^+, Pb^{2+}, Cu^{2+}, Al^{3+}, Fe^{2+}, Fe^{3+}, Zn^{2+}, Ni^{2+}, Co^{2+}, Ca^{2+}, Ba^{2+}, Mg^{2+}, NH_4^+. Извършва качествени реакции за доказване на аниони в разтвор: S^{2-}, CO_3^{2-}, SO_3^{2-}, SO_4^{2-}, PO_4^{3-}, CrO_4^{2-}, Cl^-, Br^-, I^-, SCN^-, $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$, $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$. Решава качествени задачи за доказване на йони въз основа на описан експеримент. Провежда експеримент за качествен анализ на конкретна проба (води и почви).	

	Представя по подходящ начин резултатите от проведени експерименти. Използва данни от проведени експерименти за изводи и заключения. Събира, анализира и представя данни за контрола на замърсяването на околната среда. Оценява състоянието на околната среда за налични замърсители по експериментални данни. Описва качествени реакции за определяне и доказване състава на органични съединения. Планира експерименти за доказване на функционални групи в състава на органични съединения въз основа на данните за качествения състав. Установява експериментално наличието на сложна връзка и функционални групи в органичните съединения — фенолна хидроксилна група, алдехидна група, карбоксилна група, пептидна връзка. Планира и провежда експеримент за различаване на глюкоза и фруктоза. Използва данни от качествения анализ за определяне състава и за доказване на функционални групи в състава на органични вещества.	
3. Количествен химичен анализ 3.1. Основи на обемния анализ 3.2. Неутрализационен (киселинно-основен) анализ	Изброява основните принципи на обемния анализ. Описва същността на обемния анализ. Дефинира понятието еквивалентен пункт. Разпознава основните лабораторни съдове и пособия, използвани в обемния анализ, и описва приложението им. Класифицира методите на обемния анализ според типа на използваните химични реакции. Обяснява същността на неутрализационния анализ.	● обеман анализ ● титруване ● еквивалентен пункт ● неутрализационен (киселинно-основен) анализ

	Приготвя разтвори на киселина или основа с определена концентрация. Обяснява същността на неутрализационния анализ. Извършва по инструкция киселинно-основно титруване на киселина или на основа. Използва данни от титруване за определяне на концентрацията или масата на определяното вещество. Използва данни от титруването за изчисляване на количествения състав и рН на разтвори. Използва данни от проведени експерименти за изводи и заключения	
4. Инструментални методи за анализ 4.1. Класификация на инструменталните методи за анализ 4.2. Основни принципи на инструменталните методи за анализ 4.3. Области на приложение на инструменталните методи за анализ	Класифицира оптичните методи за анализ според взаимодействието на електромагнитното лъчение с градивните частици на веществата – атомни и молекулни спектрални методи. Описва основните принципи, на които се основават спектралните методи за анализ – пламъкова фотометрия, спектрофотометрия. Описва основните принципи, на които се основава ИЧ-спектроскопията и приложението ѝ за определяне на функционални групи в органични съединения. Описва принципите, на които се основава ЯМР-спектроскопията и възможностите ѝ за структурно охарактеризиране на органичните съединения по отношение на вида и последователността на свързване на въглеродните атоми и мястото на водородните атоми в молекулата. Описва принципите и възможностите на масспектрометрията за определяне на молекулната маса на органичните съединения. Използва данни за определяне на относителна молекулна маса на органични съединения. Прогнозира молекулярния състав и наличието на определени	● атомни спектрални методи ● емисионен и абсорбционен спектър ● спектрограма ● спектрофотометрия ● ИЧ-спектроскопия ● ивици на поглъщане ● ЯМР-спектроскопия ● масспектрометрия

	функционални групи в органични съединения въз основа на експериментални данни.	

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЧАСОВЕТЕ:

За нови знания	до 38 часа	~ 55%
За преговор и обобщение	до 4 часа	~ 6%
За практически дейности (лабораторни упражнения, практикуми, дискусии, семинари, учебни екскурзии, работа по проекти и др.)	не по-малко от 16 часа	~ 32%
За контрол и оценка	до 4 часа	~ 6%

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Оценяването на знанията и уменията на учениците е в съответствие с предвидените в програмата очаквани резултати и дейности. Ученикът трябва предварително да е информиран за критериите и системата за оценяване на постиженията му

Съотношение при формиране на срочна и годишна оценка	
Текущи оценки от устни, писмени и практически изпитвания	40%
Оценки от контролни работи	30%
Оценки от други дейности (домашни работи, лабораторни упражнения, семинари, работа по проекти и др.)	30%

Брой часове за изучаване на модули *Химия на органичните вещества* и *Методи за контрол и анализ на веществата* в XII клас– 62 часа.

Учебните часове за практически дейности включват и следните примерни теми за лабораторни упражнения:

1. Определяне на молекулната формула на органично съединение по данни от елементарен анализ
2. Изследване свойства на алкохоли (едновалентни и многовалентни) и качествено им разпознаване
3. Изследване свойства на карбоксилни киселини
4. Експериментално изследване на структурата и свойствата на мазнините
5. Доказване на въглехидрати в храни и напитки
6. Изследване влиянието на различни фактори върху структурата на белтъците
7. Разделяне на вещества чрез екстракция и хроматография
8. Качествени реакции за доказване на катиони: Ag^+ , Pb^{2+} , Cu^{2+} , Al^{3+} , Fe^{2+} , Fe^{3+} , Zn^{2+} , Ni^{2+} , Co^{2+} , Ca^{2+} , Ba^{2+} , Mg^{2+} , NH_4^+
9. Качествени реакции за доказване на аниони: S^{2-} , CO_3^{2-} , SO_3^{2-} , SO^{2-} , PO_4^{3-} , CrO_4^{2-} , Cl^- , Br^- , I^- , SCN^- , $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$, $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$
10. Изследване на разтвори за доказване на йони
11. Изследване на проби от води или почви
12. Доказване на функционални групи в органични съединения
13. Експериментално определяне количеството на солна киселина или натриева основа в разтвор

Практическите дейности, лабораторните упражнения, учебните екскурзии и други могат да се планират към съответните теми или да се обособят под формата на учебни практикуми в подходящо време.

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Оценяването на знанията и уменията на учениците е в съответствие с предвидените в програмата очаквани резултати и дейности. Ученикът трябва предварително да е информиран за критериите и системата за оценяване на постиженията му.

Съотношение при формиране на срочна и годишна оценка	
Текущи оценки от устни, писмени и практически изпитвания	40%
Оценки от контролни работи	30%
Оценки от други дейности (домашни работи, лабораторни упражнения, семинари, работа по проекти и др.)	30%

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ И МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ

- математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите* – познаване и осмисляне на основни понятия и закономерности; записване с химични формули и образуване на наименования на неорганични и органични вещества, изразяване с химични уравнения на важни и практически значими химични процеси; използване на математически действия и формули при изчисляване и решаване на задачи в реален контекст; съставяне и разчитане на таблици, схеми, графики, диаграми и представяне на закономерности в графичен вид; използване на данни за свойства на изучени вещества за формулиране на изводи и заключения относно приложението им в практиката и за физиологичното им действие; наблюдаване, сравняване, разпознаване, разграничаване, моделиране, прогнозиране, групиране, класифициране на вещества и процеси; планиране и извършване на химични експерименти за изследване на вещества и процеси при спазване на правила за безопасна работа; анализиране и оценяване на информация за екологични проблеми и за начини за обезвреждане на опасни за човека и околната среда вещества, аргументиране на мнение в дискусии за взаимоотношенията човек – околна среда и личната отговорност на всеки за запазване на равновесието в природата.

- *умения за учене* – усвояване на правила, подпомагащи познавателния процес; самонаблюдаване и упражняване на самоконтрол при изпълняване на дидактически задачи; самостоятелно проучване и анализиране на информация от различни източници; установяване на причинно-следствени връзки; обсъждане на съвместна дейност при работа в групи и аргументиране на мнение; планиране на изследователска дейност и конструиране на апаратури за извършване на експерименти и др.
- *умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт* – оценяване на проблеми, свързани с въздействието на вещества и процеси върху здравето на човека и околната среда; формиране на критично отношение към замърсяването на околната среда; осъзнаване на необходимостта от разумно използване на природните ресурси и рециклиране на отпадъците; формиране на нагласа за природосъобразен начин на живот; осъзнаване на личната отговорност за опазване на собственото здраве и природната среда.
- *компетентности в областта на българския език* – развиване на техниката на четене и писмената култура на учениците; обогатяване на езиковата им култура чрез използване на специфичната химична терминология; развиване на умения за работа с различни видове текст (научен, научнопопулярен) и различаването им, за извличане на съществена информация от учебника, научнопопулярна литература и други източници, за работа с речник на чуждите думи в българския език и терминологичен речник; създаване на текст в устна или писмена форма – описание, съобщение, есе, доклад, разширен план, протокол с резултати и изводи от експериментална дейност и др. при спазване на правоговорните и правописните правила; усъвършенстване на уменията за диалогично общуване при обсъждане на съвместна дейност, изразяване на мнение и др.
- *дигитална компетентност* – търсене, извличане, обработване и представяне на информация за химични процеси, вещества, смеси и материали; изготвяне на презентация по конкретна тема; използване и създаване на компютърни модели, анимации и симулации на химични реакции; използване на мултимедия за представяне на резултати от изпълнението на конкретна изследователска задача и др.
- *умения за общуване на чужди езици* – извличане на информация за вещества и процеси от различни източници на изучаван от учениците чужд език.
- *инициативност и предприемчивост* – организиране и управление на познавателна дейност, планиране на експериментална и проектна дейност; създаване на модели и макети на химико-технологични процеси; обсъждане на екологични проблеми и формулиране на

решения.

- *социални и граждански компетентности* – общуване и партньорски взаимоотношения при работа в екип за разработване на проекти, представяне на продукти от дейности пред аудитория, аргументиране на мнение във връзка с проблемите на опазване на околната среда, на собственото здраве и здравето на околните; проявяване на толерантно отношение и приемане на различни гледни точки при дискусии, критично и съзидателно мислене при вземане на решения.
- *културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество* – изработване на модели, макети и постери; проучване и представяне по подходящ начин на развитието на химичната наука, постижения на известни учени и някои по-важни технологични процеси; изготвяне на есе по конкретна тема и изразяване на позиции по екологични и социално-обществени проблеми; представяне на самостоятелни проучвания и проекти.

За постигането на ключовите компетентности е необходимо да се осъществяват и интензивни междупредметни връзки с другите учебни предмети:

- **Български език и литература** – създаване на текст в устна или писмена форма при представяне на информация, изводи от експерименти, представяне и аргументиране на мнение;
- **Математика** – извършване на математически изчисления; процент, работа с таблици, графики, диаграми; построяване на графики на линейни и на квадратни функции и използването им за изводи и заключения;
- **Информационни технологии** – търсене на материали по зададена тема на български и на чужд език в интернет; използване на уеб базиран електронен речник за превод на текст; дейности при разработване на проект; избор на необходимите технологични средства за реализация на проект и участие в екипно му представяне с използването им по подходящ начин; разработване и представяне на презентация при спазване на правила; комбиниране на повече от една технологии при разработване на убедителна презентация; интерпретиране на данни от таблици, графики и диаграми;
- **География и икономика** – природни ресурси; алтернативни източници на енергия, суровинно-енергиен и екологичен проблем; глобално затопляне; характеризирание на отраслите металургия (черна и цветна металургия), машиностроене и химическата промишленост

(производство на органични и неорганични продукти); оценяване на значението на химическата промишленост за решаването на глобални проблеми

- **Човекът и природата** – основни понятия за строежа на атома и градивните частици на веществата: атом, молекула, йон, електрон, електричен заряд; химичен елемент, просто вещество, химично съединение; смеси, оксид, химична реакция, видове химични реакции, модели за строежа на веществата; трите състояния на телата и веществата, физични и химични свойства; горене, топлопроводност, проводници, изолатори, измерване на обем и маса на течност и на твърдо тяло, измерване на температура, пресмятане плътност на тяло (вещество) с известни маса и обем, налягане, разтвор, разтворител, разтворено вещество, наситен разтвор, ненаситен разтвор, разтворимост на конкретни вещества във вода; плътност, температура на топене, температура на кипене; приложение на магнитните материали (магнитни карти и дискове), примери за химични процеси, които протичат с отделяне или поглъщане на топлина, свойства на желязото, корозия, получаване на метали, приложение на чугуна и на стоманата, източници на замърсяване на атмосферата – природни явления и човешка дейност; вещества – замърсители на въздуха и въздействието им върху околната среда и здравето на човека;
- **Биология и здравно образование** – групи химични елементи въз основа на процентното им съдържание в клетката и примери за тяхното значение; неорганични и органични съединения, изграждащи клетката; биологично значение на йоните на желязо, цинк и мед за живите организми, въглехидрати, липиди, белтъци, нуклеинови киселини (ДНК, РНК); общо и различно между нежива и жива природа по отношение на изграждащите ги химични елементи и съединения; биополимери; състояние на дадена популация, биоценоза, екосистема в резултат на човешка дейност и влияние на екологични фактори;
- **Физика и астрономия** – използване на физични величини и понятия; екологични проблеми, предизвикани от отработените газове на двигателите с вътрешно горене, и такива, свързани с топлинното замърсяване на околната среда; връзка между температурните скали на Целзий и Келвин; общи свойства на течности и газове; групиране на веществата според техните електрични свойства на проводници (свръхпроводници), полупроводници и диелектрици и примери за приложението им; токови носители в металите и полупроводниците; магнитни свойства на веществата – диа-, пара- и феромагнитни вещества и примери за приложението им;
- **Технологии и предприемачество** – суровини, безотпадни технологии, технологии за рециклиране, полза от енергоспестяването и безотпадните технологии за природата и човечеството;

- **Изобразително изкуство** – за избор и използване на различни материали при моделиране на обекти и процеси и при изработване на модели, макети, постери.

МЕТОДИ И СРЕДСТВА ЗА ОБУЧЕНИЕ

С цел подобряване на ефективността на учебния процес се търсят промени и иновативни допълнения в методиката на преподаване, както и начини за повишаване на мотивацията на учащите.

В сравнение с традиционните форми - обяснение, беседа, лекция, диалог, наблюдение, анализ, синтез, упражнение, демонстрация – реална или виртуална /явления, опити, събития, процеси и др/, иновативните форми и методи в процеса на обучение имат за цел да формират и развиват познавателните способности на учениците. Други методи, които използваме са работа по проекти, изработване на курсови работи, мозъчна атака, обмяна на опит, ролеви игри, изготвяне на презентации, работа в групи, възлагане на индивидуални задачи, участие в дискусии и разрешаване на проблеми. Иновативните подходи и методи превръщат ученика в активен участник в учебния процес и го поставят в центъра на образователното взаимодействие. Нашата работа е насочена към използването на различни интерактивни форми и методи в процеса на обучение, както и към разработването на методически модели за работа в учебния час.

Прилагането на ИКТ в учебния процес е съвременен подход за предоставяне на разнообразни елементи на учебната среда и по този начин за създаване на подходящи условия за реализиране на почти всички стилове на учене.

Ние ще използваме всевъзможни аудиовизуални средства – мултимедия, интерактивна дъска, компютърни модели на реални обекти, интернет-базирани ИКТ системи, подходящ софтуер за предоставяне на учебни материали, изработени според съвременните педагогически теории. Учениците ще работят в групи, за да завършат задачите си колективно за да постигнат учебната цел. Ролята на учителя се променя и от източник на информация става помощник при обучението.

Кооперативни методи на обучение са еднакво ефикасни за всички степени на способност и за всички етнически групи; увеличава самочувствието и самооценката; създават се положителни връзки, приятелства, взаимодействия, което спомага за преодоляване на етнически, физически и ментални бариери; подобряват образователните успехи на учащите; повишава се нивото на разсъжденията; генериране на нови идеи и нови решения; осъществява се по-голям трансфер на знания. Дефинирани са пет основни елемента за успешното включване на този подход: положителна взаимозависимост, взаимодействие лице в лице, индивидуална отговорност, социални умения и лични и познавателни умения.

